

**Kecemerlangan Ilmu Islam:
Perbandingan Aspek Pemikiran Tuan Hussain Kedah dan Syeikh Badiuzzaman
Said Nursi**

Dr. Mohd Nasir Ayub
Akademi Pengajian Islam Kontemporari
Universiti Teknologi MARA (UiTM) Cawangan Kedah

1. Pendahuluan

Sejarah kebangkitan umat Islam berkait rapat dengan budaya ilmu yang diamalkan. Islam menganjurkan kepada budaya ilmu yang cemerlang. Umat Islam akan bangkit dan setanding dengan bangsa-bangsa yang lain sekiranya mengamalkan budaya ilmu sepetimana yang dianjarkan dalam sunnah Nabi SAW. Kekuatan ini yang melahirkan tokoh-tokoh ulama seantero dunia, daripada Timur hingga ke Barat termasuklah di alam Melayu kini. Kelahiran tokoh ilmuwan alam Melayu seperti Syeikh Muhammad Arsyad al-Banjari, Syeikh Abdul Somad al-Falimbangi, di susuli dengan Tok Kenali, Tuan Tabal, Tuan Hussain Kedah dan banyak lagi tokoh-tokoh yang menyinari alam Melayu ini dengan ilmu dan dakwah islamiah.

Bukan itu sahaja, umat Islam di rumpun Arab juga turut menyumbang kepada kecemerlangan ilmu di Nusantara ini. Pertembungan tokoh-tokoh ini di pusat-pusat ilmu Mekah, Madinah, Mesir dan sebagainya menyemarakkan semangat islamiah untuk menyebarkan ilmu dan memantapkan lagi akidah umat Islam, disamping membina benteng daripada serangan musuh-musuh Islam. Tuan Hussain Kedah antara ilmuwan yang lahir daripada suasana keilmuan pada ketika itu. Perjuangannya dalam ilmu dan pendidikan menjadikannya ilmuwan yang tersohor dan mendapat tempat di hati pencinta ilmu di Nusantara.

Manakala Syeikh Badiuzzaman Said Nursi ialah ilmuwan yang lahir pada akhir kejatuhan kerajaan Uthmaniyyah Turki. Ilmuwan yang bangkit mempertahankan Islam melalui ilmu dan sistem pendidikan yang merentasi masa. Kejatuhan kerajaan Uthmaniyyah pada tahun 1924 telah membawa umat Islam kepada situasi yang amat menyedihkan. Perlantikan Mustafa Kamal menambahkan lagi parah umat Islam apabila agama Islam mula dihina manakala syiar-syiar Islam pula diharamkan

daripada diamalkan oleh umat Islam di Turki. Kesengsaraan ini bukan sahaja di Turki bahkan seluruh dunia Islam merasai tempias kejatuhan kerajaan Islam tersebut. Barat dan kuasa kolonial mula menjajah setiap inci negara umat Islam. Fahaman sekular diterapkan dalam jiwa umat Islam, maka berlakulah pemisahan antara urusan dunia dengan urusan agama. Keceluaran makin terasa apabila ada di kalangan umat Islam sendiri yang terpengaruh dengan ideologi yang melumpuhkan jihad dan kesatuan umat Islam. Urusan sosial, ekonomi, politik serta pendidikan cuba diasingkan daripada roh agama yang selama ini diamalkan oleh umat Islam.

Melihat kepada situasi tersebut, Syeikh Badiuzzaman Said Nursi bangkit mempertahankan jiwa dan pemikiran umat Islam di Turki khususnya daripada terus hanyut ditelan arus modenisasi Barat yang di dokong oleh rejim pemerintah Kamalis. Menurut Nursi, senjata ampuh untuk menaikkan kembali umat Islam ke persada dunia ialah dengan peningkatan iman umat Islam yang kian rapuh serta menganjurkan sistem pendidikan yang lebih sistematik dan menyeluruh. Dengan maksud, satu reformasi terhadap sistem pendidikan yang lebih terancang, komprehensif serta lebih kontemporari perlu dibina sejajar dengan keperluan ummah serta tuntutan zaman yang begitu mendesak pada masa itu.

2. Asas Kecemerlangan Ilmu dalam Pendidikan Islam

Perbahasan tentang ilmu bukanlah suatu yang baru dalam Islam. Menurut al-Sirjani, ia bermula semenjak awal kejadian manusia itu sendiri. Ilmu dikaitkan dengan keupayaan Nabi Adam a.s. yang mengetahui segala ilmu dan dilantik sebagai khalifah di bumi berbanding malaikat dan makhluk-makhluk yang lain. Kalimah ilmu (علم) disebut sebanyak 300 kali dalam sahih al-Bukhari iaitu antara kitab sunnah yang masih ada. Kalimah “*ilm*” dalam al-Quran pula hampir 779 kali yang bersamaan hampir 7 kali setiap surah¹. Manakala kalimah “*ilm*” sekiranya dirujuk kepada sunah nabawi sendiri, amat tidak terhitung banyaknya.² Manakala di dalam al-Quran juga terdapat 200 ayat yang khusus menyebut tentang sains. Hal ini sekali gus menjadi mencetus kepada penggalian ilmu secara berterusan. Kalimah “*ilm*” di dalam nas-

¹ Yahaya Jusoh dan Azhar Muhammad, 2012. *Falsafah Ilmu Dalam al-Quran Ontologi, Epistemologi dan Aksiologi*, Skudai: Universiti Teknologi Malaysia, h. 7 dan 11.

² Raghib al-Sirjani, 2007. *al-‘Ilm wa Bina’ al-Ummah Dirasah Ta’siliyyah li Dawr al-‘Ilm fi Bina’ al-Dawlah*, Kaherah: Muassasah Iqra’, h. 5.

nas syarak yang tidak terhitung itu sebenarnya menggambarkan tuntutan ilmu dan keperluannya dalam kehidupan manusia.

Perbincangan tentang ilmu dan pendidikan tidak boleh mengenepikan fungsi akal. Akal yang berpandukan syarak berperanan membangunkan manusia dalam erti kata yang sebenar. Akal ialah anugerah Allah SWT amat berharga kerana ia membolehkan manusia mengingati dan menghafal. Akal juga menyebabkan pemikiran berkembang dan daya taakulan terjadi. Inilah teras kekuatan Barat pada hari ini. Mereka membudayakan amalan berfikir dengan menelaah, berbincang, melakukan kajian dan menghasilkan karya serta bersikap terbuka kepada perbezaan.³ Berfikir adalah suatu proses dan apa yang difikirkan itu menjadi sumber maklumat dan sumber ilmu kepada manusia. Amalan berfikir mestilah berlandaskan kepada wahyu Allah agar ia lebih dekat dengan kebenaran dan kefahaman tentang fitrah kejadian. Oleh itu, amalan berfikir secara Qurani membimbing umat Islam ke arah kebenaran yang hakiki sebagai pedoman terbaik untuk memandu manusia membina peribadi yang fitrah.⁴

Allah SWT menganugerahkan akal hanya kepada manusia. Akal berfungsi dalam proses menjana ilmu. Fungsi akal itu dihuraikan oleh Ibn ‘Abd Rabbah al-Andalusi bahawa setiap sesuatu itu bermula daripada akal manusia. Cetusan akal itu akan menimbulkan keraguan (*al-wahm*), kemudian akan membawa kepada ingatan (*dzikran*), kemudian memasuki fasa berfikir (*fikran*). Seterusnya bergerak kepada sifat kemahuan dan keinginan (*iradah*), seterusnya mencapai tahap pengamalan.⁵ Manakala al-Qabisi dalam menemukan prinsip asas tingkah laku berakhhlak, beliau memulainya dengan meletakkan penanda iman. Untuk mencapai keimanan maka hendaklah didahului dengan *iqrar* (ikrar yang tulus di hati) yang mana digerakkan oleh akal dalam memilih betul atau salah sesuatu perkara. Kemudian *iqrar* itu akan diikuti dengan amalan sebagai bukti penyerahan diri tersebut. Kemudian disusuli dengan *tasdiq* iaitu membenarkan apa yang terpahat dalam hati. Ketiga unsur itu dirumuskan oleh al-Qabisi menepati iman seseorang.

³ Sidek Baba, 2013. “Pengurusan Pendidikan Islami” dalam *Majalah Solusi*, Isu 56, Jun, h. 57.

⁴ Sidek Baba, 2009. *Fikir Dan Zikir*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, h. 12-13.

⁵ Ahmad bin Muhammad bin ‘Abd Rabbah al-Andalusi, 1985. *Ta’dib al-Nasyi’in bi adab al-Dunya wa al-Din*, tahqiq. Muhammad Ibrahim Salim, Kaherah: Maktabah al-Qur’an, h. 19.

Apabila iman terpahat di hati, maka akan lahirlah tingkah laku yang sejajar dengan prinsip-prinsip agama.⁶

Amalan yang terhasil daripada proses berfikir yang sistematik akan dapat mengesan kelemahan sesuatu idea. Ia juga dapat memandu manusia ke arah berfikir dengan saksama, tidak gopoh gapah dalam membuat suatu keputusan dan juga tindakan. Berfikir secara ilmiah dan intelektual boleh dipupuk dan didedahkan dengan membaca buku-buku atau pun kitab-kitab besar serta mendekati tokoh-tokoh pemikir dalam usaha mencapai kualiti berfikir.⁷

Pendidikan Islam merupakan suatu ilmu yang berdiri kukuh merujuk kepada asas-asas agama Islam itu sendiri. Menurut Salik Ahmad Ma'lum pendidikan Islam merupakan amalan berterusan yang bermatlamatkan untuk mendidik individu dan membentuknya dengan adab-adab Islam.⁸ Ini bermaksud, ilmu merupakan suatu yang mulia dan menuntutnya pula hendaklah dengan penuh adab dan sopan. Dalam hal ini, Syeikh Nuruddin al-Marbu al-Banjari⁹ yang merupakan ulama tersohor di Nusantara amat menekankan adab-adab dalam menuntut ilmu dalam kuliah pengajiannya. Beliau menyatakan proses pembelajaran ilmu hendaklah disertai

⁶ Abdullah al-Amin al-Nu'miy, 1994. *Kaedah Dan Teknik Pengajaran Menurut Ibn Khaldun Dan al-Qabisi*, terj. Mohd. Ramzi Omar, Kuala Lumpur; Dewan Bahasa dan Pustaka, h. 211-212.

⁷ Sidik Baba, *Fikir Dan Zikir*, op.cit., h. 18-19.

⁸ Salik Ahmad Ma'lum, 1993. *al-Fikr al-Tarbawi 'Ind Khatib al-Bahgdadi*, cet. 2, Damanhur: Maktabah Layyinah li al-Nasyr wa al-Tawzi', h. 138.

⁹ Beliau digelar *khadam* bagi penuntut-penuntut ilmu kerana kesungguhannya mencurahkan ilmu kepada murid-murid beliau khususnya mahasiswa yang belajar di Universiti Al-Azhar, Mesir sama ada dari Malaysia, Indonesia, Thailand ataupun Singapura. Oleh sebab itu, majlis pengajian ilmu beliau dinamakan sebagai *al-Azhariyyah al-Thaniyah* (kelompok Azhari kedua selepas menuntut di Universiti al-Azhar). Kini beliau merupakan pendakwah tersohor di Malaysia dan Indonesia. Beliau juga banyak menulis, mengajar dan juga mentahqiq kitab-kitab besar ulama silam seperti imam al-Ajiri, imam al-Nawawi, imam Abu Bakr al-Baghdadi dan sebagainya berkaitan dengan kemuliaan ilmu, keutamaan menuntut ilmu, adab belajar, tatacara mendidik dan sebagainya. Antara kitab-kitab yang sempat penyelidik hadir semasa majlis pengajian ilmu Syeikh Nuruddin al-Banjari semasa di Mesir seperti kitab *Akhlaq al-Ulama'* oleh Imam Abi Bakr Muhammad bin al-Husayn bin 'Abd Allah al-Ajiri, takhrij wa ta'liq, Sufyan Nur Marbu Banjari al-Makki, raji'uhu wa qaddama lahu. Muhammad Nur al-Din Marbu Banjari al-Makki, Kaherah: Majlis al-Banjari li al-Tafaqquh fi al-Din, cet. 2, 1998 ; kitab *Bustan al-'Arifin* oleh Imam Abu Zakariya Muhy al-Din bin Syarf al-Nawawi (632-672H.), taqdim wa ta'liq. Muhammad Nur al-Din Marbu al-Banjari al-Makki, Kaherah: T.P, cet. 1, 1995 ; Kitab *Tahrir al-Maqal fi Adab wa ahkam wa fawaid yahtaj ilayha Mu'adibu al-Atfal* oleh 'Allamah al-Faqih Imam Syihab al-Din Ahmad bin Muhammad bin Hibr al-Haithami al-Makkii (909-973H.), taqdim wa ta'liq. Muhammad Nur al-Din Marbu Banjari al-Makki, Kaherah: Majlis al-Banjari li al-Tafaqquh fi al-Din, 1997 dan kitab *Iqtida' al-'Ilm al-'Amal* oleh al-Hafiz Abu Bakr Ahmad bin 'Ali al-Khatib al-Baghdadi (392-463H.), ta'liq wa tashih. Sufyan Marbu al-Banjari, qaddama lahu wa raji'uhu. Muhammad Nur al-Din Marbu Banjari al-Makki, Kaherah: Majlis al-Banjari li al-Tafaqquh fi al-Din, 1996.

dengan tatacara dan adab-adab yang tersendiri. Ia tidak sama dengan adab-adab yang dilakukan dalam melaksanakan tugas yang lain. Dengan itu, akan dibukalah oleh Allah pintu-pintu cahaya makrifat, limpahan kurniaan, pancaran hikmah dan pemuliharaannya. Apabila hamba itu tidak mengikuti adab-adab tersebut, maka akan berdepan dengan kegagalan dan maksudnya tidak tercapai. Tambah beliau “sesiapa yang salah mengambil jalan itu, maka ia tidak dapat mendapat apa yang dimaksudkan”.¹⁰

Kemuliaan manusia juga berhubung kait dengan ketinggian ilmu yang dimilikinya. Para ulama salaf memiliki kemuliaan ini disebabkan penghormatan dan penghargaan yang cukup tinggi terhadap ilmu. Hal ini dibuktikan oleh Abu Hurairah dengan katanya, “*Sesungguhnya aku mengetahui satu bab daripada ilmu tentang perintah dan larangan Allah adalah lebih aku sukai daripada aku berperang 70 kali di jalan Allah*”.¹¹ Imam al-Zarnuji dalam kitabnya yang terkenal *Ta’lim al-Muta’allim* menyebutkan bahawa sesiapa yang tidak membesar dan mengagungkan ilmu maka bukanlah ia dari ahlinya. Sesungguhnya kesedapan ilmu dan keupayaan mengetahui martabat ilmunya hanyalah bagi mereka yang membesarakan ilmu.¹²

Namun, aspek pengisian ilmu sahaja tidak dapat mencapai maksud pentarbiahan manusia yang sebenarnya. Oleh itu, selain aspek pengisian ilmu, ia memerlukan kepada proses pengisian jiwa dan mujahadah, nasihat, peringatan, *targhib* dan *tarhib* serta uslub pendidikan yang pelbagai.¹³ Aspek kemantapan ilmu dan aspek latihan berterusan hendaklah ada dalam diri seorang Muslim agar menyerlah keintelektualan sebenar dan menampakkan keikhlasan seorang ulama yang bekerja untuk Islam. Hal ini bertepatan dengan *manhaj* al-Quran. Proses pengajaran akan sampai ke tahap kefahaman yang mantap dan jitu sebaik sahaja

¹⁰ Muhammad Nuruddin al-Makki al-Banjari, *Martabat Ilmu Dan Ulama Serta Adab-Adab Menuntutnya*, terj. Fathan al-Hasyiri al-Manduri, cet. 3, Alor Setar: Pustaka Darus Salam, 2009, h. 54.

¹¹ Muhammad Nuruddin al-Makki al-Banjari, ibid., h. 52-53.

¹² Burhan al-Din al-Zarnuji, 2005. *Pelita Penuntut Terjemahan dari Risalah Ta’lim al-Mut’llim fi Tariq al-Ta’lim*, terj. Muhammad Syafi’i bin Abdullah bin Muhammad bin Ahmad Rangkul Langgih Fathani, Kuala Lumpur: Al-Hidayah Publisher, h. 9.

¹³ Khalid bin Hamid al-Hazami, 2000. *Usul al-Tarbiyyah al-Islamiyyah*, al-Mamlakah al-‘Arabiyyah al-Sa’udiyyah: Dar ‘Alam al-Kutub, h. 27.

setiap ilmu yang diperoleh melaluinya dilaksanakan dalam bentuk amalan.¹⁴ Oleh sebab itu, proses pembelanjaran berkait rapat dengan ilmu dan amal, dan ia adalah punca kepada kebahagiaan. Dalam hal ini, Franz Rosenthal dan al-Za'bi telah merekodkan saranan imam al-Ghazali dalam *Mizan al-'Amal* yang menyebut, untuk mencapai malamat tertinggi (*ghayah Qaswa*) iaitu *al-sa'adah* hendaklah dicapai dengan ilmu dan amal, kedua-duanya saling memerlukan, tidak berlaku perselisihan keduanya, bahkan saling menyempurnakan.¹⁵

Oleh itu, kecemerlangan ilmu dan pendidikan mestilah menjadi agenda utama umat Islam. Sayyid Abu al-Hasan 'Ali al-Nadawi mengajak umat Islam untuk menjadikan pendidikan sebagai satu agenda besar ummah yang perlu diperjuangkan berlandaskan asas-asas yang kukuh, yang menuntut kepada pembentukan manhaj pendidikan yang khusus. Suatu agenda yang sudah tidak ada lagi dalam negara umat Islam kini apatah lagi di negara-negara Barat.

Justeru, perbincangan tentang tokoh ulama dunia khususnya ulama di Nusantara perlu dipergiatkan lagi. Tokoh-tokoh yang bangkit mempertahankan ilmu dan pendidikan ummah hendaklah diangkat untuk tatapan masyarakat kini. Tuan Hussain Kedah di alam Melayu dan Syeikh Badiuzzaman Said Nursi di Turki adalah antara ikon intelektual Muslim yang membangun sistem pendidikan umat Islam secara lebih menyeluruh dan komprehensif.

3. Tuan Hussain Kedah

Tuan Hussain merupakan antara tokoh ulama tersohor di Tanah Melayu. Terdapat dua sumbangan besar yang dicurahkan oleh Tuan Hussain kepada masyarakat terutamanya rakyat negeri Kedah ketika itu. Sumbangan beliau yang pertama adalah dalam bidang penulisan. Beliau telah menganjur sebanyak 19 buah kitab dan risalah yang mencakupi pelbagai bidang termasuklah bidang fiqh, tasawuf, tauhid dan sebagainya. Manakala sumbangan Tuan Hussain yang kedua dalam bidang

¹⁴ Ab. Halim Tamuri dan Mohamad Khairul Azman Ajuhary, 2010. "Amalan Pengajaran Guru Pendidikan Islam Berkesan Berteraskan Konsep Mu'allim" dalam *Journal of Islamic and Arabic Education* 2(1). h. 43-56.

¹⁵ Franz Rosenthal, 1997. *Keagungan Ilmu*, terj. Syed Muhammad Dawilah Syed Abdullah, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, h. 277.

dakwah Islamiah ialah dengan cara menyeru masyarakat supaya memperbanyakkan amalan dan menyucikan jiwa daripada sebarang unsur kemaksiatan serta meninggalkan segala bentuk perbuatan yang membawa kepada syirik dan khurafat. Tuan Hussain berjaya membawa pembaharuan pendekatan ilmu dan dakwah ulama-ulama pondok pada masa itu melalui kegigihan beliau membuka pondok-pondok di utara tanah air pada masa itu.

3.1 Biografi Tuan Hussain Kedah

Beliau dilahirkan di tempat datuknya mengajar agama di Titi Gajah, Kedah, pada 20 Jamadilawal 1280 Hijrah/2 November 1863 Masihi. Beliau merupakan keturunan keenam daripada ulama besar Syeikh Muhammad Arsyad bin Abdullah al-Banjari, pengarang kitab *Sabil al-Muhtadin* yang bersalasilah daripada Sultan Muhammad Aminullah Negeri Martapura, Banjarmasin.¹⁶ Moyangnya, Haji Mas'ud dilahirkan di Kelampaian, Martapura dan merupakan anak kepada Abu Su'ud bin Muhammad Arsyad. Haji Mas'ud mewariskan kelas dan status yang tinggi kepada anak-anaknya, yang mengukuhkan lagi kedudukan ekonomi dan agama bagi keluarga Tuan Hussain. Setelah berkahwin, Haji Mas'ud menetap di Titi Gajah dan mendapat empat orang anak, iaitu Muhammad Taib, Saerah, Muhammad Zain dan Bahauddin. Dua orang anaknya berjaya mewarisi keilmuannya, iaitu Muhammad Taib dan Muhammad Zain yang masing-masing dilantik menjadi mufti dan kadi pada tahun 1870 setelah mereka pulang dari Makkah.¹⁷

Muhammad Taib (datuk kepada Tuan Hussain) telah berkahwin dengan Wan Rabeah dan mendapat empat orang anak, iaitu Muhammad Nasir (bapa Tuan Hussain), Salmah, Abdullah dan Abdul Rahman. Muhammad Taib, bagaimanapun tidak dapat membentuk anak-anaknya mengikuti jejak langkahnya sebagai seorang ulama apabila tiada seorang pun daripada anak-anaknya yang menunjukkan kecenderungan untuk mewarisi kebolehannya dalam bidang agama.

¹⁶ Ismail Salleh, 1996. Tuan Hussain Kedah dlm. *Biografi Ulama Kedah Darul Aman*, Alor Setar: Lembaga Muzium Negeri Kedah. h. 54.

¹⁷ Ahmad Yumni Abu Bakar, 2016. *Tuan Hussain Kedah Penggiat Sistem Pondok Di Malaysia*, Kuala Lumpur: Dewan bahasa dan Pustaka, h. 48.

Anak sulungnya, Muhammad Nasir (bapa Tuan Hussain) setelah tamat belajar dengannya, tidak melanjutkan pelajaran ke Makkah tetapi menceburkan diri dalam bidang perniagaan. Beliau bermula dengan menggunakan tongkang dan berulang-alik dari Borneo ke Burma.

Nama timang-timangan Tuan Hussain Kedah sewaktu kecil ialah Cik Megat, kemudiannya dikenali dengan panggilan Tuan Hussain Kedah. Beliau digelar Megat kerana ayahnya, Haji Muhammad Nasir telah beristerikan Tengku Fatimah binti Tengku Mahmud dari Bukit Tinggi yang merupakan kerabat diraja Kubang Pasu.⁸⁴ Hasil daripada perkahwinan itu, Haji Muhammad Nasir telah dikurniakan lapan orang anak, iaitu Muhammad Noor, Hussain (Tuan Hussain Kedah), Tahir, Kamariah, Muhammad, Aminah, Shamsuddin dan Mansor. Kebiasaan anak hasil perkahwinan lelaki golongan kebanyakannya dengan perempuan berketurunan raja mendapat gelaran “Megat” bagi anak lelaki dan “Puteri” bagi anak perempuan.

Semasa hayatnya Tuan Hussain Kedah telah menghasilkan 19 buah kitab. Nama pena yang beliau gunakan sebagai pengarang kitab-kitab tersebut ialah Hussain Nasir ibn Muhammad Taib al Mas’udi al-Banjari. Beliau lahir dalam keluarga yang berpegang kuat kepada ajaran agama Islam. Hal ini merupakan salah satu faktor penting yang menyebabkan beliau menjadi seorang ulama yang unggul. Pada zaman dahulu pendidikan agama amat dititikberatkan dalam sesebuah keluarga Islam apatah lagi dalam sebuah keluarga ulama. Tuan Hussain lahir dalam keluarga yang beragama. Datuknya sendiri Haji Muhammad Taib yang mengajarkan ilmu agama kepada Tuan Hussain selama beberapa tahun. Berkat usaha dan doa keluarga alim ulama ini, maka lahirkan seorang insan bertuah, ulama dan pewaris para Nabi.¹⁸

Datuknya, Haji Muhammad Taib bin Haji Mas’ud ialah Mufti Kerajaan Negeri Kedah pada zaman Sultan Ahmad Tajuddin Mukarram Syah (1854–1879 M). Bapanya, Haji Muhammad Nasir juga merupakan seorang ulama dan panglima perang yang gemar merantau, bermula dan berdakwah di Kepulauan Melayu. Tuan Hussain bukan hanya merupakan tokoh ulama pada zamannya, malah tidak

¹⁸ Ismail Awang, 2016. Tuan Hussain Kedah Ulama Besar Yang Banyak Jasa dlm. Abdul Rahman Hj. Abdullah, *Biografi Agung Syeikh Arsyad al-Banjari*, Shah Alam: Karya Bestari, h. 679.

keterlaluan jika disebutkan bahawa ketokohan dan kewibawaannya menjangkau sehingga ke zaman-zaman terkemudian. Ketokohan beliau boleh ditinjau daripada dua aspek; iaitu kegiatannya sebagai seorang pengajar dan penulis yang gigih, dan keperibadian serta prinsip hidupnya yang tinggi menyebabkan beliau disegani dan dihormati oleh masyarakat pada masa itu.¹⁹

Setelah sekian lama mengabdikan dirinya menjadi guru pondok, Tuan Hussain jatuh sakit dan lama-kelamaan keadaannya bertambah teruk. Tunku Abdullah, bekas murid beliau yang sering kali menziarahinya, memujuk beliau untuk pulang ke Kedah. Akhirnya dengan rayuan anak perempuannya, Siti Mariam, Tuan Hussain bersetuju untuk pulang ke Kedah. Ketika itu penyakitnya sangat kritikal. Setelah Tunku Mahmud mengetahui hal itu, beliau memerintahkan anaknya, Tunku Abdullah pergi ke Pokok Sena dan membawa Tuan Hussain pulang segera ke Kedah. Pada 13 Zulkaedah 1354 Hijrah, beliau dibawa pulang ke rumahnya di Padang Lumat. Empat hari kemudian, iaitu pada malam 17 Zulkaedah 1354 Hijrah, iaitu pada tahun 1935 Masihi, beliau telah pulang ke rahmatullah.¹¹⁷ Beliau disemadikan di tanah perkuburan wakafnya sendiri di Titi Gajah setelah rayuan keluarganya diterima oleh Tunku Mahmud, yang pada mulanya mahukan Tuan Hussain disemadikan di Makam Diraja di Langgar. Usia Tuan Hussain pada masa itu ialah 74 tahun mengikut kiraan tahun Hijrah dan 72 tahun mengikut kiraan tahun Masihi.²⁰

3.2 Pengembaraan Ilmu

Tuan Hussain dipelihara oleh datuknya, Haji Muhammad Taib, seorang ulama Kedah yang terkenal pada akhir abad ke-19. Beliau telah mengasaskan sebuah sekolah pondok di Titi Gajah pada tahun 1870-an. Di samping mengajar, beliau juga mengarang beberapa buah kitab agama. Dalam suasana keilmuan dan keagamaan inilah Tuan Hussain dididik dan dibesarkan. Beliau diajarkan ilmu-ilmu agama dan bahasa Arab oleh datuknya sehingga beliau dapat menguasai ilmu-ilmu tersebut dengan baik, iaitu ketika umurnya meningkat 19 tahun (1299 H/1881 M).

¹⁹ Ahmad Yumni Abu Bakar, op.cit., h. 47.

²⁰ Ahmad Yumni Abu Bakar, ibid, h. 67.

Pada usia tersebut, beliau meminta izin daripada datuknya untuk berhijrah menyambung pelajaran. Hasratnya direstui dan dengan nasihat datuknya, Tuan Hussain berangkat ke Patani dengan berjalan kaki. Pada waktu itu, Patani masyhur dengan sekolah-sekolah pondok dan ulama-ulama yang tersohor, antaranya ialah Tuan Samela. Menurut Ahmad Abdul Ghani, Samela merupakan nama sebuah tempat di Patani dan Tuan Samela ialah gelaran yang diberikan kepada seorang tuan guru sekolah pondok di situ. Tuan Samela juga merupakan guru kepada datuknya, Haji Muhammad Taib. Tuan Hussain hanya berada di Patani selama setahun kerana ilmu yang diajar di situ sama seperti yang dipelajari daripada datuknya ketika berada kampung.²¹

Tidak lama selepas itu, pada tahun 1300 Hijrah/1882 Masihi, Tuan Hussain berangkat untuk meneruskan pengembaraannya ke Kelantan. Beliau mengambil keputusan untuk tinggal beberapa ketika di sana dengan tujuan untuk menziarah dan meninjau perjalanan sekolah-sekolah pondok yang dikendalikan oleh tuan-tuan guru dan alim ulama yang masyhur pada waktu itu. Di sini, Tuan Hussain sempat mengunjungi tokoh-tokoh ulama yang tersohor ketika itu seperti Tuk Khurasan, Tuan Tabal, Tuan Padang, Tuk Kono' dan lain-lain.

Setelah menghabiskan waktu berharganya selama setahun di Kelantan, Tuan Hussain meneruskan lagi perjalannya ke Terengganu pada tahun 1301 Hijrah/1883 Masihi dengan menaiki sebuah tongkang. Ketika di sana, beliau mengambil keputusan untuk tinggal bersama saudara sepupunya dan melakukan pelbagai pekerjaan di kampung tersebut untuk mendapatkan wang sara hidup serta memperoleh perbelanjaan bagi meneruskan pengembaraannya. Beliau tinggal di Terengganu selama setahun. Setelah itu, Tuan Hussain meneruskan lagi perjalannya dengan menumpang tongkang ke Singapura. Ketika berada di sana, beliau tidak menuntut ilmu sebaliknya bekerja sebagai buruh kasar untuk mengumpul wang bagi tujuan pengembaraannya. Pada tahun 1303 Hijrah/1886 Masihi, beliau menjakkan kaki ke Johor dan seterusnya memasuki Melaka melalui jalan darat. Dalam perjalanan ke Melaka, beliau terpaksa berenang menyeberangi Sungai Muar kerana di situ tidak terdapat perkhidmatan penambang. Tuan Hussain

²¹ Ahmad Yumni Abu Bakar, ibid. h. 50.

berjaya menghadapi cabaran menyeberangi sungai tersebut tanpa sebarang masalah memandangkan beliau menguasai kemahiran tersebut kerana kampungnya di Titi Gajah terletak di tebing sungai.²²

Di Melaka, beliau menghabiskan masa dengan melakukan pekerjaan yang biasa dilakukan oleh penduduk kampung, iaitu mengambil upah membuat atap nipah serta mengoyak pucuk nipah untuk dijadikan rokok daun. Tuan Hussain melakukan segala pekerjaan tersebut dengan minat yang mendalam untuk menambah ilmu dan kemahiran hidupnya di samping memperoleh sumber pendapatan bagi meneruskan pengembaraannya yang masih jauh.

Sebenarnya dorongan utama pengembaraan Tuan Hussain dari satu negeri ke satu negeri yang lain dan memakan masa yang lama itu adalah tidak lain dan tidak bukan kerana semangatnya untuk menambah ilmu pengetahuan dan keinginannya berguru dengan ulama-ulama tersohor pada masa itu. Tuan Hussain merasakan tidak terdapat ulama yang dapat memenuhi keperluan intelektualnya di negeri-negeri yang telah dilawatinya di Semenanjung Tanah Melayu termasuk Patani. Oleh itu, beliau menaruh minat untuk berhijrah ke Indonesia disebabkan kemasyhuran negara tersebut dengan tokoh-tokoh agamanya.²³

Tuan Hussain menumpang sebuah tongkang dari Melaka menuju ke Medan dan seterusnya ke Aceh atau Batubara. Walau bagaimanapun, beliau tidak menghabiskan masa yang lama di sana. Beliau hanya sempat belajar selama enam bulan sebelum melarikan diri ke Badagai. Hal ini kerana beliau terpaksa bersembunyi bagi mengelak daripada ditangkap oleh pihak berkuasa kerana memasuki negara itu secara haram. Di Badagai, beliau bekerja sebagai buruh selama enam bulan sebelum mengambil keputusan untuk kembali ke Tanah Melayu dengan cara mendarat di Melaka. Dari Melaka, beliau berjalan kaki melalui Selangor menuju ke negeri Perak menjelang tahun 1306 Hijrah/1888 Masihi.²⁴

²² Ishak Mohd. Rejab, 2016. Tuan Hussain Kedah Tokoh Sepanjang Zaman dlm. Abdul Rahman Hj. Abdullah, *Biografi Agung Syeikh Arsyad al-Banjari*, Shah Alam: Karya Bestari, h.661.

²³ Ishak Mohd. Rejab , ibid. h. 662.

²⁴ Ahmad Yumni Abu Bakar, op.cit., h. 52.

Tuan Hussain juga menuntut ilmu ke Mekah pada tahun 1310H/ 1892M. Selama empat tahun di sana, beliau berguru dengan Syeikh Nawawi Bintan, Tuan Ahmad Lingga, Syeikh Hasbullah, Syeikh Omar Sembawa dan Syeikh Muhammad Khafat.²⁵ Manakala rakan-rakan beliau yang seangkatan dengannya seperti Tok Kenali, Haji Wan Sulaiman (Pak Wan Sulaiman).²⁶ Apabila Tuan Hussain pulang dari Mekah, beliau mengajar di pondok datuknya di pondok Titi Gajah selama setahun. Kemudian beliau membuka pondok di Alor Ganu seberang sungai sahaja dengan pondok Titi Gajah. Maka bermulalah perpindahan Tuan Hussain Kedah membuka pondok dari satu tempat kesatu tempat yang lain dan pondok yang dibuka itu mendapat sambutan yang amat menggalakkan oleh masyarakat.

3.3 Amalan Pendidikan Tuan Hussain Kedah

Dalam sejarah perjuangan dakwah dan pendidikan Tuan Hussain Kedah semenjak 1897-1935M, sebanyak enam kali beliau merantau dari satu tempat ke satu tempat yang lain membuka pondok pengajian. Bermula di Alor Gajah hingga ke Pokok Sena Seberang Perai.²⁷ Menjelang tahun 1897, bermulalah siri pembukaan pondok oleh Tuan Hussain Kedah. Beliau memulakan pembukaan pondok di Alor Ganu setelah mendapat jemputan daripada masyarakat di kawasan tersebut. Alor Ganu terletak lapan batu dari bandar Alor Setar di sebelah kiri tebing sungai Anak Bukit, manakala Titi Gajah pula di sebelah kanan tebing sungai tersebut.²⁸

Pembukaan pondok oleh Tuan Hussain di Alor Ganu dilaksanakan dengan pembelian serelung tanah di situ dan dibina sebuah surau sebagai tempat beliau mengajar. Pelajar-pelajar Tuan Hussain terdiri daripada orang kampung yang bersawah padi. Memandangkan ramai orang kampung tidak memahami tulisan Jawi, maka Tuan Hussain terpaksa mengajar Jawi dahulu sebelum mengajar pelajaran agama kepada mereka. Apabila berita tentang pembukaan sekolah pondok tersebar, maka ramailah orang dari luar Kedah menghantar anak-anak mereka belajar dengan Tuan Hussain. Apabila sudah terlalu ramai pelajar di sini, beliau terpaksa mencari tempat lain untuk menampung jumlah pondok yang semakin bertambah. Tuan

²⁵ Ismail Salleh, op.cit., h. 55.

²⁶ Ishak Mohd. Rejab, op.cit., h. 665.

²⁷ Ishak Mohd. Rejab, ibid. h. 665.

²⁸ Ahmad Yumni Abu Bakar, op.cit., 167.

Hussain mengambil keputusan untuk berpindah setelah tiga tahun berkhidmat di Alor Ganu.

Pada tahun 1900, Tuan Hussain berpindah ke Bohor. Di sini beliau membeli tanah seluas 20 relung yang mengandungi tanah sawah dan pokok buah-buahan. Segala keperluan asas pondok dan surau dibina oleh Tuan Hussain. Inilah pondok kedua yang diasaskan oleh beliau. Setelah pembukaan pondok baharu oleh Tuan Hussain diketahui umum, makin ramailah pelajar mengunjungi pondok tersebut. Mereka bukan sahaja datang dari negeri-negeri di Semenanjung, bahkan dari Indonesia dan Patani. Pada suatu masa, jumlah pondok meningkat sehingga 300 buah pondok dengan pelajar seramai 600 orang termasuk penduduk setempat yang datang belajar secara harian.²⁹

Angka tersebut merupakan satu jumlah yang besar pada masa itu jika dibandingkan dengan pondok-pondok yang lain. Malah, jika dibandingkan dengan sekolah-sekolah kerajaan pada masa itu sekalipun, jumlah pelajar sekolah pondok Tuan Hussain adalah yang paling ramai walaupun beliau tidak mendapat bantuan kerajaan. Beliau menguruskan pondok tersebut dengan wangnya sendiri. Para pelajarnya pula berumur dalam lingkungan 15 hingga 60 tahun. Terdapat dua kategori pondok di sini, iaitu “Pondok Dalam” dan “Pondok Luar”. Pondok Dalam didiami oleh pelajar yang telah berkahwin, orang dewasa, atau pelajar wanita tua. Pondok Dalam dikelilingi atau dipagari dengan daun kelapa dan daun nipah. Pondok Luar pula didiami oleh pelajar-pelajar bujang yang keseluruhannya merupakan pelajar lelaki.

Pelajar yang tinggal di pondok belajar secara sepenuh masa bermula dari waktu pagi hingga malam. Penduduk tempatan pula datang belajar pada waktu pagi sahaja sebelum memulakan pekerjaan mereka. Tuan Hussain mengendalikan pondok Bohor selama 12 tahun sehingga pada suatu masa beliau dikenali sebagai Tuan Hussain Bohor. Di sinilah Tuan Hussain berkhidmat paling lama berbanding pondok-pondok beliau yang lain.

²⁹ Ahmad Yumni Abu Bakar, ibid. h. 168.

Tuan Hussain mempunyai jumlah pelajar yang ramai. Antara pelajar beliau yang masyhur ialah Syeikh Idris al-Marbawi dan Syeikh Ismail Hamzah (bekas Mufti Perak). Kemasyhuran Tuan Hussain juga mendapat perhatian Sultan Kedah. Tengku Mahmud, iaitu putera Sultan Ahmad Tajuddin datang belajar dengan Tuan Hussain seminggu sekali, manakala putera Tengku Mahmud, iaitu Tengku Abdullah pula menjadi pelajar tetap di sini. Dalam konteks ilmu, sultan menghormati sesiapa sahaja tanpa mengira pangkat dan kedudukan.³⁰

Dalam pada itu, Tuan Hussain tidak terus menetap di Bohor. Pada tahun 1912, beliau berpindah ke Pantai Merdeka, Kuala Muda. Haji Omar bin Haji Din, bekas pelajar beliau pula mengambil alih tugasnya di Bohor. Di Pantai Merdeka, Tuan Hussain membeli tanah seluas 160 relung, membina surau dan memulakan khidmatnya. Pelajar-pelajar Tuan Hussain dianggarkan berjumlah 400 orang. Tuan Hussain hanya mengajar pada sebelah pagi dan tengah hari. Beliau dibantu oleh menantunya, Haji Abdul Ghani yang mengajar pada sebelah petang dan malam. Terdapat satu legenda yang disebut orang tentang sekolah pondok Tuan Hussain di sini. Suara orang menghafaz al-Qur'an dapat didengar tidak berhenti-henti selama lapan tahun, dan selama lapan tahun juga cahaya lampu dari pondok pelajar Tuan Hussain menjadi pedoman kepada nelayan di tengah laut.

Menurut Tuan Haji Omar bin Tuan Haji Ahmad, antara bekas pelajar di pondok Bagan Ulu, Pantai Merdeka yang terkenal ialah Datuk Haji Abdul Rahman bin Haji Abdullah, Haji Ismail Haji Sulaiman dan Haji Ghazali bin Haji Arsyad. Ketigatiga mereka telah menjadi tuan guru di tempat masing-masing. Datuk Haji Abdul Rahman bin Haji Abdullah, atau Datuk Mursyid Diraja menjadi Tuan Guru Pondok Batu Hampar, Merbok, Kedah. Haji Ismail Haji Sulaiman menjadi Tuan Guru Pondok Bukit Haji Omar, Merbok, Kedah dan Haji Ghazali bin Haji Arsyad pula menjadi pengasas sekolah pondok di Batu 22, Bagan Datuk, Perak dan lain-lain lagi.

Selepas lapan tahun muncurahkan bakti di Bagan Ulu, Pantai Merdeka, Tuan Hussain berpindah lagi. Kali ini, beliau berpindah ke Selengkoh pada tahun 1920 dan membeli tanah seluas 40 relung. Walau bagaimanapun, kawasan ini tidak begitu

³⁰ Ahmad Yumni Abu Bakar, *ibid.* h. 169.

sesuai untuk dijadikan pusat pengajian seperti tempat-tempat lain sebelum ini. Ia terletak di tepi sungai dan berhampiran sawah menyebabkan kawasan menjadi becak apabila tiba musim hujan. Fenomena ini menjadikan pelajar dari luar semakin berkurangan. Jumlah pondok di sini adalah 50 buah sahaja. Penduduk tempatan pula sibuk dengan rutin harian mereka sebagai petani. Kawasan ini juga terletak jauh dari jalan besar mengakibatkan perhubungan yang sukar dengan kawasan luar. Tuan Hussain berkhidmat di sini selama empat tahun. Oleh sebab sambutan yang diterima tidak menggalakkan, keadaan ini menyebabkan Tuan Hussain mengambil keputusan untuk berpindah lagi.³¹

Menurut Ismail Saleh, sebelum Tuan Hussain berpindah ke Batu 16, beliau berangkat ke Makkah bersama-sama anak dan cucunya. Setelah kembali dari Makkah pada tahun 1924, Tuan Hussain membeli lagi tanah dan sawah di Batu 16, Padang Lumat, Kedah. Sambutan terhadap pondok Tuan Hussain di sini tidaklah sehebat sebelumnya. Di sini terdapat 40 buah pondok sahaja. Pondok Batu 16, Padang Lumat ialah pondok yang terakhir diasaskan oleh Tuan Hussain dalam negeri Kedah. Semasa berada di sini, berlaku perselisihan faham antara Tuan Hussain dan Haji Wan Sulaiman (Pak Wan Sulaiman) menyebabkan beliau mengambil keputusan untuk keluar dari negeri Kedah dan akhirnya menuju al-Madrasah al-Khairiyah al-Islamiyah Pokok Sena, Kepala Batas, Seberang Perai. Selain itu, Tuan Haji Omar bin Tuan Haji Ahmad menjelaskan bahawa Pondok Batu 16, Padang Lumat diambil alih oleh Tuan Guru Haji Yahya Junid selaku anak saudara datuknya dengan nama al-Madrasah al-Tawfiqiyah al-Khairiyah al-Halimiyyah. Madrasah tersebut kekal sehingga ke hari ini.

Al-Fadhil Ustaz Muhammad Nasri bin Tuan Haji Osman, cicit Tuan Hussain menegaskan bahawa terdapat dua buah pondok sahaja yang aktif sehingga ke hari ini dan dijadikan sekolah agama rakyat, iaitu Pondok Pokok Sena di Pulau Pinang dan Pondok Pak Ya Junid di Kedah, manakala yang selebihnya dibiarkan begitu sahaja dan tidak diambil alih oleh mana-mana pihak.

³¹ Ahmad Yumni Abu Bakar, ibid. h. 170.

4. Syeikh Badiuzzaman Said Nursi

Syeikh Badiuzzaman Said Nursi merupakan antara tokoh ulama yang hidupnya hanyalah untuk membangunkan kembali kegemilangan Islam dan umat Islam. Peristiwa pahit umat Islam iaitu kejatuhan Khalifah Uthmaniyah pada tahun 1924 adalah punca membawa kepada situasi parah umat Islam seluruhnya. Perlantikan Mustafa Kamal al-Tarturk menambahkan lagi parah umat Islam apabila agama Islam mula dihina manakala syiar-syiar Islam pula diharamkan daripada diamalkan oleh umat Islam di Turki. Kesengsaraan ini bukan sahaja di Turki bahkan seluruh dunia Islam merasai tempias kejatuhan kerajaan Islam tersebut. Barat dan kuasa Kolonial mula menjajah setiap inci negara umat Islam. Fahaman sekular diterapkan dalam jiwa umat Islam, maka berlakulah pemisahan antara urusan dunia dengan urusan agama. Kecelaruan makin terasa apabila ada di kalangan umat Islam sendiri yang terpengaruh dengan ideologi yang melumpuhkan jihad dan kesatuan umat Islam. Urusan ekonomi, sosial, pendidikan dan sebagainya cuba diasingkan daripada ruh agama yang selama ini diamalkan oleh umat Islam.

Syeikh Badiuzzaman Said Nursi bangkit mempertahankan jiwa dan pemikiran umat Islam di Turki khususnya daripada terus hanyut ditelan arus modenisasi songsang yang dibawa masuk oleh rejim pemerintah. Menurut Syeikh Nursi, senjata ampuh untuk menaikkan kembali umat Islam dan ketamadunan Islam ialah dengan menaikkan kembali sistem pendidikan yang lebih sistematik dan menyeluruh. Dengan maksud, satu reformasi terhadap sistem pendidikan yang lebih terancang, komprehensif serta lebih kontemporari perlu dibina sejajar dengan keperluan ummah serta tuntutan zaman yang begitu mendesak pada masa itu.

4.1 Biografi Syeikh Badiuzzaman Said Nursi

Syeikh Said Nursi dilahirkan pada tahun 1877M³² di perkampungan Nurs yang terletak di daerah Khizan. Khizan pula berada di wilayah Bitlis, yang merupakan satu

³² Sukran Vahide, 1992. *Bediuzzaman Said Nursi The Author of the Risale-i Nur*, Sozler Publication: Turki. h. 3 ; Sarwat Saulat, 1981. *Said Nursi*, Karachi: International Islamic Publishers, h. 7 ; Ian S. Markham & Suendam Birinci, (2011). *An Introduction to Said Nursi Life, Thought dan Writing*, England: Ashgate Publishing Limited, h. 3 ; Ihsan Qasim al-Salihi, 2003. *Said Nursi: Pemikir Besar Abad ke 20*, terj. Nabilah Lubis, Jakarta: Penerbit PT RajaGrafindo

wilayah di timur Turki (eastern Turkey).³³ Syeikh Nursi adalah gelaran kepada Sa'id Nursi yang mengambil nama sempena nama kampungnya Nurs. Manakala nama sebenarnya ialah "Sa'id".³⁴

Syeikh Nursi dibesarkan dalam sebuah keluarga berbangsa Kurdis yang hidup dengan penuh kesederhanaan dan kasih sayang. Ayahnya bernama Mirza bin 'Ali bin Khidir bin Mirza Khalid bin Mirza Rasyad,³⁵ berkerja sebagai petani dan kuat berpegang dengan amalan sufi manakala ibunya bernama Nuriyyah binti Mulla Tahir merupakan wanita yang taat kepada perintah Allah. Dikatakan bahawa Mirza dan Nuriyyah mempunyai silsilah *Ahli Bayt*. Syeikh Nursi adalah anak yang ke empat dari tujuh orang adik beradik. Kakak sulung bernama Durriyyah Hanim, kemudian Alimah Hanim, saudara lelaki bernama Abdullah diikuti dengan Said (Said Nursi), kemudian dua adik lelaki iaitu Muhammad dan Abdul Majid dan diikuti dengan adik perempuannya yang bernama Marjan.³⁶

Syeikh Nursi amat beruntung kerana dalam proses pembesarannya, Mirza dan Nuriyyah amat mementing hal-hal berkaitan dosa dan pahala, halal atau haram, atau syubhah dan sebagainya. Proses ini digambarkan bahawa ayahnya sendiri tidak pernah memakan makanan yang haram dan hanya mencari makanan yang halal sahaja untuk diberikan kepada anak-anaknya. Menceritakan kewarakan Mirza ketika mana membawa kambing peliharaannya, dia akan memastikan mulut ternakannya itu tidak mengandungi makanan yang diragut dari kebun orang lain. Mengenai ketelitian ibunya, Nuriyah hanya akan menyusukan anak-anaknya dalam keadaan suci dan berwuduk.³⁷

Jakarta, h. 8 ; Mohamad Zaidin Mat, 2001. *Bediuzzaman Said Nursi Sejarah Pemikiran Dan Perjuangan*, Selangor: Malita Jaya, h. 7.

³³ Justin McCarthy, 1997. *The Ottoman Turks On Introductory History to 1923*. London & New York, Longman, h. 217.

³⁴ Sukran Vahide, *Bediuzzaman Said Nursi The Author of the Risale-i Nur*, ibid.

³⁵ Muhammad Zahid al-Mullazkirdi, 1983. "Lum'ah Sari'ah min Khulasah Hayat al-Imam al-Jalil" dalam 'Ujjalah Muqtatifah min Aqlam Afadil al-'Ulama' al-Dakatirah fi Hayah al-Imam al-Jayl al-Ustaz Badi' al-Zaman Sa'id al-Nursi, pensyusun Muhammad Zahid al-Mullazkirdi, Beirut: Dar al-Afaq al-Jadidah, h. 49.

³⁶ Sukran Vahide, *Bediuzzaman Said Nursi The Author of the Risale-i Nur*, op.cit., h. 3, Sarwat Saulat, op.cit., h. 7, Mohamad Zaidin, op.cit., h. 8.

³⁷ Ihsan Qasim al-Salihi, *Said Nursi: Pemikir Besar Abad ke 20*, op.cit., h. 8.

Asuhan yang begitu teliti oleh Mirza dan Nuriyyah telah mempengaruhi pembentukan fizikal dan mental Syeikh Nursi. Dengan kepintaran yang dimiliki, Syeikh Nursi dapat menghafaz al-Quran dengan baik pada umur 12 tahun. Kekuatan akal Syeikh Nursi terserlah apabila mampu menimbulkan persoalan-persoalan yang hanya difikirkan oleh mereka yang dewasa sahaja. Syeikh Nursi cuba mendapatkan jawapan bagi persoalan yang menarik perhatiannya seperti kejadian gerhana bulan. Pada suatu malam, Syeikh Nursi pernah menanyakan kepada ibunya tentang kejadian gerhana bulan. Akhirnya jawapan sebenar tentang gerhana itu diperolehi selang beberapa tahun ketika beliau mendalami ilmu astronomi.³⁸ Syeikh Nursi juga berminat mengetahui tentang kehidupan dan kematian, sumbangan ulama kepada masyarakat, menghadiri siri-siri perdebatan serta perbincangan ilmiah yang diadakan dirumah ayahnya.³⁹ Kitab *al-Syu'a'at* menggambarkan keintelikualan Syeikh Nursi seperti berikut:

"Ketika aku masih kecil, imajinasiku bertanya kepadaku: Manakah dianggap lebih baik dari dua masalah? Apakah hidup bahagia selama seribu-ribu tahun dalam kemewahan dunia dan berkuasa namun berakhir dengan ketiadaan atau kehidupan yang abadi namun ditempuhi dengan penuh derita?. Kemudian aku melihat imajinasiku lebih cenderung memilih yang kedua daripada yang pertama dengan menyatakan: Aku tidak inginkan ketiadaan, bahkan aku menginginkan keabadian walaupun dalam kebinasaan".⁴⁰

Karakter yang dibentuk sejak beliau kecil lagi sehingga dewasa akhirnya membawaikan sifat-sifat murni sebagai seorang remaja Islam sejati. Kekuatan inilah yang digunakan oleh Syeikh Nursi dalam mengasah bakatnya untuk terus menimba ilmu sebanyak mungkin di timur Turki. Sehingga beliau menjadi ilmuwan kerajaan Uthmaniyyah yang tersohor pada masa itu.

Perjuangan Syeikh Nursi mengambil masa yang lama iaitu merentasi zaman Khalifah Uthmaniyyah terakhir, Sultan Abdul Hamid II, seterusnya memasuki zaman Turki di era kerajaan Republikan di bawah Mustafa Kamal dan akhirnya di bawah kekuasaan Parti Demokrat di bawah pimpinan Adnan Manderas. Dalam masa itu,

³⁸ Sukran Vahide, op.cit., h. 4.

³⁹ Mohamad Zaidin Mat, *Bediuzzaman Said Nursi Sejarah Pemikiran Dan Perjuangan*, op.cit., h. 8.

⁴⁰ Ihsan Qasim al-Salihi, *Said Nursi: Pemikir Besar Abad ke 20*, op.cit., h. 9.

selama 27 tahun di dalam buangan dan pemenjaraan oleh kerajaan Sekular Mustafa Kamal. Dalam ruang cabaran perjuangan jihad dan dakwah ini, beliau berhasil menulis sebuah tafsir al-Quran yang berjudul *Tafsir Rasail al-Nur*.

Akhirnya, pada tanggal 5 Ramadhan 1379H. bersamaan 23 Mac 1960, pada usianya 83 tahun, Syeikh Badiuzzaman Said Nursi kembali ke Rahmatullah menemui *Rabb al-Jalil*.⁴¹ Beliau meninggalkan kesan yang besar kepada pemikiran rakyat Turki pada masa itu. Beliau dan karya Rasail al-Nur telah membina atas keimanan yang kukuh di jiwa masyarakat Turki setelah puluhan tahun ditelan arus pembaratan oleh pihak pemerintah.

4.2 Pengembaraan Ilmu

Syeikh Nursi banyak menimba ilmu daripada Syeikh-Syeikh terkemuka di timur Turki. Antaranya ialah Syeikh Muhammad Nur, Syeikh 'Abd al-Rahman Tagh dan Syeikh Fahim. Beliau juga berguru dengan Syeikh Amin Afandi, Mulla Fath Allah dan Syeikh Fath Allah Afandi sehingga menamatkan pengajian agamanya dengan Syeikh Muhammad Kufrawi.⁴²

Pada tahun 1887, Syeikh Nursi di jemput ke Van oleh Hassan Pasha iaitu gabenor Van pada masa itu di atas kapasitinya sebagai ulama muda yang berpengaruh. Syeikh Nursi berpeluang memberi khidmat kepada masyarakat di Van serta menyelesaikan banyak isu-isu berkaitan perbalahan suku-suku puak, menyampaikan idea perubahan, membantu menegakkan kedaulatan kerajaan Turki di kawasan-kawasan tersebut. Setelah Hassan Pasha meninggal dunia dan digantikan dengan Tahir Pasha, peluang Syeikh Nursi untuk menimba ilmu sains moden. Tahir Pasha amat terkenal dengan sifatnya yang mencintai ilmu dan golongan ulama. Beliau juga memiliki sebuah perpustakaan khas di rumahnya. Beliau menjemput Syeikh Nursi untuk tinggal bersamanya dan memberi peluang untuk Nursi mendalami ilmu sains moden. Banyak pendedahan yang diperolehi oleh Nursi samasa tinggal bersama dengan Tahir Pasha. Syeikh Nursi sempat membaca

⁴¹ Ihsan Qasim Al-Salihi, *ibid.*, h. 118.

⁴² Sukran Vahide, *op.cit.*, h. 23.

akhbar dan jurnal-jurnal yang berada di pejabat gebenor itu tadi. Syeikh Nursi mengamati pelbagai isu seperti isu perbatasan negara serta mengetahui permasalahan berkaitan hal ehwal kerajaan Turki Uthmaniyyah. Beliau merumuskan bahawa jalan penyelesaian terhadap isu tersebut ialah dengan mempelajari ilmu sains moden. Dengan itu, kemudahan perpustakaan yang ada di rumah Tahir Pasha itu digunakan sepenuhnya untuk mendalami ilmu sains moden termasuklah ilmu sejarah, geografi, matematik, geologi, fizik, kimia, astronomi dan juga falsafah.⁴³ Disebabkan kekuatan ingatannya yang luar biasa, beliau dapat menghafaz dan menguasai hampir 80 hingga 90 buah buku pelbagai bidang dalam masa yang singkat dan pernah menulis sebuah buku berkaitan aljebra tetapi buku tersebut telah musnah dalam satu kebakaran di Van.⁴⁴

Melihat kepada keupayaan Syeikh Nursi yang menguasai pelbagai disiplin ilmu termasuklah dapat mengadunkan ilmu agama dan ilmu sains moden dalam metodologi pengajaran yang baik serta sesi perdebatannya yang mengagumkan, maka ulama-ulama dan masyarakat pada masa itu mengiktiraf keilmuan Syeikh Nursi dan menggelarkan beliau sebagai *Bediuzzaman Said Nursi* yang bermaksud *Said Nursi Bintang Zaman* atau *the Wonder of The Age*.⁴⁵

Bermula dengan perjalanan yang panjang menuntut ilmu serta pelbagai ujian yang ditempuhi sehingga kejayaannya menguasai ilmu agama dan ilmu sains moden, Syeikh Nursi menempatkan dirinya sebaris dengan pemikir dunia Islam yang lain seperti Syeikh Ahmad Sirhindi di India dan Syeikh Muhammad Abduh di Mesir.

4.3 Pemikiran Pendidikan Syeikh Badiuzzaman Said Nursi

Matlamat pendidikan Syeikh Nursi ialah untuk mencapai Insan Kamil. Insan Kamil akan tercenna apabila sistem pendidikan itu digarap dengan sebaiknya. Akhlak dan keperibadian Muslim hendaklah didahulukan mengatasi keinginan yang lain. Untuk

⁴³ Ibid., h. 24.

⁴⁴ Ibid., h. 24.

⁴⁵ Hasan Horkuc, 2004. *Said Nursi's Ideal for Human Society: Moral and Social Reform in the Risale-i Nur*, Durham University, United Kingdom, (Tesis PhD, tidak diterbitkan), h. 105, Mohamad Zaidin Mat, 2013. *Pemikiran Badi' al-Zaman Said al-Nursi Terhadap Dialog Peradaban*, Fakulti Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia (Tesis PhD, tidak diterbitkan), h. 16.

itu, usaha-usaha membentuk peribadi kental hendaklah dimulai dengan mendampingi nur al-Quran serta menekuni amalan itu hingga sekecil-kecil perkara. Usaha mencapai Insan Kamil, bukan hanya tertakluk kepada pengawalan unsur-unsur dalaman seperti hati, roh dan akal, tetapi juga penjagaan terhadap amalan luaran. Pergaulan yang adil dengan orang lain, sabar, pengorbanan, *syafaqah*, *rahmah*, mementingkan urusan manusia, bermanis muka, lembut berkata-kata, penyantun, berusaha mengangkat kalimah *al-haq* serta berakhlik dengan akhlak Nabi s.a.w.

Melahirkan insan kamil memerlukan usaha dan pengorbanan yang tidak ternilai. Kesabaran yang tinggi mesti ada agar segala ujian dan halangan dapat ditempuhi dengan penuh redha. Syeikh Nursi dalam *al-Maktubat* menyebutkan tentang kepasrahannya menghadapi kezaliman ke atas diri beliau dan tidak mengalah setiap gangguan yang berlegar di sekelilingnya. Sabar dalam menjalani ibadah mengangkat hamba ke makam *al-mahbubiyyah*. Seterusnya akan sampai kepada makam *al-'ubudiyyah al-kamilah* yakni setinggi-tinggi makam. Semua ini memerlukan didikan jiwa dan rohani yang mantap untuk sampai kepada tahap kesabaran tersebut.

Syeikh Nursi bercita-cita membangunkan sebuah universiti di Timut Turki. Beliau melihat bahawa kerajaan Uthmaniyah akan mendapat manfaat dan kepentingan dengan penubuhan universiti tersebut. Kejahilan dikalangan bangsa Kurdis yang mendiami timut Turki hendaklah dihapuskan. Budaya ilmu hendaklah disuburkan dalam masyarakat. Ia amat bertepatan dengan seruan agama itu sendiri. Universiti yang hendak dibangunkan itu dengan penuh holistik dan memenuhi kriteria pembangunan dalam Islam. Justeru itu, kecemerlangan akademik di sebuah universiti tidak akan tercapai jika tidak diasaskan kepada pembinaan budaya ilmu yang bersepada, jitu dan kudus. Inilah yang cuba dibangunkan oleh Syeikh Nursi dalam pembaharuan pendidikan di Madarsah al-Zahra'. 'Abd al-'Aziz al-Barghuth mencatatkan bahawa inspirasi Syeikh Nursi bukan sekadar untuk menyampaikan maklumat, ilmu dan pemikiran, atau untuk mendidik beberapa amalan yang zahir, atau untuk mengubati kecelaruan akidah dan akhlak umat Islam,

tetapi pendidikan yang lebih memenuhi syarak sifatnya bagi membina insan yang bertamadun dan kehidupan masyarakat yang seimbang.⁴⁶

Syeikh Nursi berjuang untuk menubuhkan Madrasah al-Zahra' di timur Turki ini menjalani masa yang agak panjang bermula pada zaman Khalifah Uthmaniyyah terakhir Sultan Abdul Hamid II, seterusnya Presiden Mustafa Kamal al-Tarturk daripada Parti Republik Rakyat sehingga Presiden Jalal Bayar daripada Parti Demokratik Rakyat. Syeikh Nursi meyakini bahawa jalan penyelesaian terhadap segala permasalahan umat Islam seluruhnya adalah kembali kepada syariat dan membangunkan ilmu pengetahuan yang seimbang.

Dalam *Sirah Zatiyah* ada merekodkan secara terperinci, Sultan Muhammad Rasyad (1814-1918) meluluskan sebanyak 20 ribu lira bagi membina Madrasah al-Zahra'. Ketika Syeikh Nursi kembali dari menjadi tawanan Perang Dunia I, Majlis Perwakilan meluluskan 150 ribu lira untuk tujuan yang sama. Begitulah keperluan yang teramat sangat membina universiti di wilayah Van dengan nama Madrasah al-Zahra' yang mengambil sempena al-Azhar al-Syarif, sehinggakan beliau sendiri meletakkan batu asas penubuhannya. Ia berpusat di Bitlis dan mempunyai cawangannya di Van dan Diyarbakir. Tetapi usaha itu tidak kesampaian apabila tercetusnya Perang Dunia I, yang menyaksikan Syeikh Nursi mengetuai pasukan bantuan (*firaq al-Ansar*) bersama dengan murid-muridnya melawan tentera Rusia di Bitlis. Setelah 6 tahun berikutnya, Syeikh Nursi ke Ankara dengan maksud yang sama. Sepakat perwakilan 163 orang daripada 200 orang meluluskan pembinaan Madrasah al-Zahra' dengan peruntukan pendahuluan sebanyak 15 ribu lira. Namun hasrat sekali lagi tidak tercapai setelah posisi pergantungan sekolah-sekolah agama seluruh Turki oleh pemerintah.⁴⁷ Menjelang tahun 1950, setelah 15 tahun berlalu, Presiden Jalal Bayar dan Menteri Pendidikan, Taufiq Elri sebagai memenuhi cita-cita Madrasah al-Zahra' di Van dengan nama Universiti Timur (*Jami'ah al-Syarq*) dengan peruntukan dana sebanyak 60 juta lira bagi kos operasinya. Usaha Syeikh Nursi selama 40 tahun sebelumnya itu tertunai dengan izin Allah.⁴⁸

⁴⁶ 'Abd al-'Aziz Barghouth, 2006. *Nahwu Nazariyah Islamiyah fi Tajaddudi al-Hadari*, (*Ishamat Badiuzzaman al-Nursi*), UIAM: Gombak, h. 78-79.

⁴⁷ Nursi, 2010. *Sirah Zatiyah*, h. 544-545.

⁴⁸ Ibid., h. 543.

Dari segi faedah dan kepentingan kewujudan Madrasah al-Zahra' amat banyak. Paling penting, membuka minda umat Islam dan para ulama yang sekian lama tertutup bahawa untuk mencapai kebahagiaan di dunia ialah dengan menguasai ilmu agama dan ilmu sains moden serta kepentingan memahaminya.⁴⁹ Memandangkan wilayah timur Turki dianggap terkebelakang dalam arus pendidikan negara berbanding wilayah-wilayah lain, bahkan ramai yang masih tidak mengetahui bahasa Turki. Hanya sekolah agama menjadi pilihan mereka untuk mendapatkan ilmu. Maka wujud elemen ketaksuhan, tersebarnya syubhah, perpecahan puak dan menyanjung Barat kerana kejahilan mereka. Syeikh Nursi menyebut, perlunya usaha menghidupkan sekolah di wilayah Kurdis, menghidupkan ilmu dan membina kekuatan antara mereka yang semakin lemah akibat perselisihan dalaman terhadap kerajaan, begitu juga untuk membina kekuatan dalam menghadapi musuh dari luar.⁵⁰ Syeikh Nursi menyatakan, "...madrasah ini menjadi batu asas pembebasan kesejahteraan di Timur Tengah, benteng yang kukuh, menghasilkan faedah menyeluruh bagi membaiki negara dan umat ini dengan izin Allah. Ilmu-ilmu Islam menjadi asas di universiti ini kerana kekuatan dari luar berupa ateis telah memadamkan semangat (umat Islam) dan tidak ada yang dapat menghentikannya kecuali dengan menyediakan kekuatan semangat yang hebat juga (yakni menegakkan syariat)."⁵¹ Di samping menganjurkan kesejahteraan antarabangsa di antara umat Islam di wilayah Timur yang hampir 400 juta orang dan kelompok dunia Kristian. Kesejahteraan antarabangsa itu sebenarnya berdasarkan dua natijah yang telus dan tinggi iaitu mempamerkan Islam dan menyebarkan hakikat al-Quran kepada semua.⁵²

Syeikh Nursi menyimpulkan idea Madrasah al-Zahra' kepada tiga kepentingan umum iaitu: Pertama; menjamin kesejahteraan ulama bangsa Kurdis dan bangsa Turki di masa akan datang. Kedua; menyebarkan ilmu pengetahuan di kawasan Kurdistan dengan cara mendirikan madrasah-madrasah. Ketiga, menzahirkan kebaikan dalam proses perlombagaan (*al-Masyrutiyyah*) dan

⁴⁹ Ibid., h. 534.

⁵⁰ Ibid., h. 534-535.

⁵¹ Ibid., h. 539.

⁵² Ibid., h. 546.

kebebasan (*al-Hurriyyah*) oleh kerajaan dan mengambil faedah dari proses keduanya.⁵³ Kepentingan secara terperinci dijelaskan seperti berikut:

- a) Menyatukan (tauhid) sekolah agama dan melaksanakan penambahbaikan (*al-islah*).
- b) Membebaskan Islam dari cerita-cerita mitos, Israiliyat dan taksub kebencian.
- c) Membuka pintu menyebarkan keelokan perlombagaan negara (*al-Masyrutiyyah*).
- d) Membuka jalan mengalirnya ilmu alam moden ke sekolah agama dan penerimaan sekolah agama terhadap ilmu sains moden. Salah faham terbesar ialah - wujud pertentangan antara zahir Islam dan beberapa permasalahan tentang ilmu. Sebab terbesar umat Islam negatif terhadap kesenangan dunia, menghalang orang asing dari mengecapi akhirat, menghijab mentari Islam dan mengerhanakannya ialah salah faham tentang ilmu, keraguan terhadap sifat Islam serta menyalahi hakikat keilmuan.
- e) Mencantumkan membaiki antara sekolah agama (*al-diniyyah*), sekolah sains (*al-hadithah*) dan sekolah tarekat (*al-takaya*). Sekurang-kurangnya bersatu dalam mencapai tujuan (*al-maqsad*). Apabila ia tidak disatukan akan timbul ketaksuhan yang melampau yang membawa kepada *ifrat* dan *tafrit*. Sama ada dengan menyesatkan mereka atau dari pihak yang lain menjahilkan mereka.⁵⁴

Dalam pada itu, Syeikh Nursi meletakkan beberapa syarat penubuhan Madrasah al-Zahra' agar segala perancangan yang diatur berjalan dengan lancar. Dalam *Sirah Zatiyah*, Syeikh Nursi meletakkan tujuh syarat untuk menubuhkan Madrasah al-Zahra' iaitu:

- a) Dinamakan dengan "al-Madrasah" kerana dekat dan hampir dan menepati, sebagai iktibar terhadap hakikat yang terkandung di dalamnya.
- b) Mencampurkan ilmu alam moden dengan ilmu agama dan menjadikan bahasa Arab sebagai bahasa wajib digunakan, bahasa Kurdi diharuskan dan bahasa Turki digalakkan. Sesungguhnya sinaran hati dengan ilmu agama,

⁵³ Ibid., h. 542-543.

⁵⁴ Ibid., h. 542-543.

cahaya akal dengan ilmu moden. Mencampurkan keduanya akan terungkaplah (*tajalli*) hakikat. Maka akan membentuk semangat pelajar dan meninggikan keduanya. Membezakan keduanya akan melahirkan sikap taksub pada pertama (ilmu agama) dan condong, syubhab kepada kedua (ilmu moden).⁵⁵

- c) Pemilihan guru. Sama ada daripada ulama Kurdis yang mahir dalam dua bidang itu yang berada kawasan bangsa Kurdis atau kawasan bangsa Turki, atau mereka yang mengetahui bahasa setempat bagi menjinakkan minat pelajar.
- d) Ia hendaklah dibawa mesyuarat (*al-Istisyarah*) bagi melihat persiapan orang-orang Kurdis dan penerimaan mereka sebagai mendapatkan impak yang sewajarnya. Berapa banyak pakaian (persekitaran) yang sesuai terhadap sesuatu kaum tetapi buruk bagi orang lain. Begitu juga pengajian bagi anak-anak itu kadang-kadang melalui kekerasan ataupun juga dengan melihat kecenderungan mereka.
- e) Melaksanakan kaedah pembahagian kerja “*taqsim al-a’mal*” sehingga melahirkan pelajar yang mahir dan mendalami dalam satu-satu bidang. Mengikuti dan mentaati undang-undang (*qanun*) penyempurnaan diri dan pendakian menuju Allah adalah fardu dan wajib kecuali ketaatan yang tidak memenuhi hak keduanya.
- f) Mencari jalan menjamin kemajuan pelajar, teliti dan lengkap sehingga menyamai graduan sekolah tinggi. Bergaul bersama dengan pelajar sekolah tinggi dan kolej-kolej kerajaan. Menjadikan peperiksaan pun sama taraf dengan sekolah umum, tanpa ketinggalan sedikit pun.
- g) Membuat kerjasama dengan Kolej Perguruan (*Dar al-Mu’allimin*) - untuk sementara - dengan tujuan fokus kepada sekolah dan proses integrasi, memudahkan penyusunan dan melengkapkan ilmu kedua-dua bidang agama dan sains.⁵⁶

Dapat disimpulkan di sini, bahawa kesungguhan Syeikh Nursi membangunkan Madrasah al-Zahra’ di timur Turki dengan penuh teliti itu menunjukkan bahawa keperluannya yang mendesak kepada umat Islam serta bagi

⁵⁵ Ibid., h. 540.

⁵⁶ Ibid., h. 541.

memastikan setiap perancangannya berjalan dengan lancar. Kejahilan akan menjadikan umat Islam hilang pedoman al-Quran dan bersedia mengambil aturan asing yang diimport dari Barat.

5. Beberapa Penelitian Pemikiran Tuan Hussain Kedah dengan Syeikh Badiuzzaman Said Nursi

Berdasarkan kepada perbincangan yang dihuraikan di atas, terdapat beberapa pengajaran dan kudwah yang dapat diambil daripada perjalanan hidup kedua tokoh tersebut. Antaranya berkaitan ketokohan, prinsip hidup, mengembara menuntut ilmu ilmu, pengalaman dakwah dalam masyarakat, ikhtilaf pandangan dan sebagainya.

Kedua-dua tokoh ini memiliki sifat-sifat pendidik ummah yang jelas. Tuan Hussain Kedah merupakan seorang penulis yang menghasilkan 19 buah karya dalam pelbagai bidang ilmu serta memiliki prinsip dan keperibadian yang tinggi disegani kawan dan lawan. Hal ini menyebabkan beliau dihormati dalam masyarakat. Manakala Syeikh Badiuzzaman Said Nursi pula memiliki prinsip hidup yang jelas. Kekuatan prinsip hidup Islam dijaga. Ketika mana serban diharamkan di Turki, Syeikh Nursi masih mempertahankan serban yang dipakai sehingga ke akhir hayatnya. Penulis karya tafsir al-Quran yang berjudul *Rasail Nur* memiliki sifat lasak dan tahan diuji, sanggup menerima cabaran untuk agama serta berpegang kepada prinsip keislaman yang tinggi.

Dari sudut pengembaraan menuntut ilmu, Tuan Hussain memiliki *himmah* yang tinggi, sanggup mengembara dari satu tempat satu tempat yang lain mencari guru-guru untuk menadah kitab dan pengalaman. Antara tempat yang beliau sampai ialah pondok-pondok di Patani, Kelantan, Terengganu hingga menyeberangi selat Melaka untuk ke Indonesia. Syeikh Nursi pula menuntut ilmu dengan guru-guru tersohor di timur Turki. Pelbagai pengalaman yang diperolehi melalui perjalanan menuntut ilmu. Merantau daripada sekolah ke sekolah di timur Turki, sehingga sampailah ke perpustakaan gebenor Bitlis dan gebenor Van, iaitu Umar Pasha dan Tahir Pasha, iaitu pemimpin Uthmaniyyah pada ketika itu untuk mendalami ilmu agama dan ilmu sains moden.

Kedua-dua tokoh ini memiliki sifat peribadi yang tersendiri. Tuan Hussain merupakan salah seorang yang cenderung kepada ilmu dan berperwatakan hebat sebagai pelapis ulama berbanding saudaranya yang lain. Ketokohan ilmu ini diwarisi daripada moyang beliau iaitu ulama besar tersohor di Banjarmasin, Indonesia, Syeikh Arsyad al-Banjari. Manakala Syeikh Nursi sifat ilmuwannya dapat dikesan semenjak beliau masih kecil lagi. Beliau sering berfikir tentang sesuatu fenomena dan mencari penyelesaiannya, berbanding kanak-kanak yang lain. Setelah umurnya meningkat remaja suka berdebat, mempertahankan hujah dan mencari penyelesaian sesuatu hukum sehingga berjaya. Sikap sebegini mendidik beliau untuk bersungguh-sungguh berjuang terhadap suatu yang benar.

Dalam aspek pembentukan suasana ilmu dan dakwah oleh kedua tokoh ini, Tuan Hussain berjaya membentuk suasana pondok yang dibina itu dengan bi'ah ilmu yang baik. Dinukilkan oleh pengkaji-pengkaji terdahulu tentang suasana ini bahawa suara orang menghafaz al-Qur'an dapat didengar tidak berhenti-henti selama lapan tahun, dan selama lapan tahun juga Cahaya lampu dari pondok pelajar Tuan Hussain menjadi pedoman kepada nelayan di tengah laut. Tuan Hussain juga diceritakan berjaya menjinakkan bekas ketua penyamun yang bernama Lebai Kadir yang suka mengkhianati masyarakat. Lebai Kadir bertaubat kepada Allah di hadapan Tuan Hussain dan meluahkan segala jampi serapah yang diamalkannya. Manakala Syeikh Nursi semasa berada dalam penjara, beliau berjaya mendidik banduan-banduan menjadi insan yang soleh. Suasana bacaan al-Quran dalam penjara, azan dan iqamah dilaungkan dan solat berjemaah dijalankan di penjara tersebut yang sebelum ini tidak pernah terjadi situasi tersebut. Syeikh Nursi juga mendidik murid-muridnya untuk berjuang demi agama dan bukan untuk dirinya. Hasilnya, walaupun beliau di dalam penjara, namun tulisan tafsir *Rasail Nur* telah diedar keluar secara rahsia dan tersebar ke seluruh Turki melalui murid-muridnya yang setia.

Dari sudut kekuatan ilmu, Tuan Hussain menuntut ilmu di sekitar Tanah Melayu dan pernah sampai ke Indonesia. Seterusnya menuntut ilmu ke Mekah selama empat tahun. Berdasarkan nukilan beberapa orang pengkaji, walaupun empat tahun di Mekah, kehebatan beliau dalam pelbagai bidang ilmu itu dikatakan lebih hebat daripada Haji Wan Sulaiman yang belajar di Mekah selama 20 tahun.

Sehingga ikhtilaf yang berlaku antara Tuan Hussain dan Haji Wan Sulaiman merujuk kepada kekuatan hujah dan ilmu Tuan Hussain. Manakala Syeikh Nursi menuntut ilmu sejak zaman kanak-kanak lagi dengan saudaranya sendiri Mulla Abdullah, kemudian merantau sendiri mencari guru-guru dalam pelbagai disiplin ilmu agama. Oleh kerana kekuatan akal dan kecerdikan yang dimiliki, beliau berjaya mendalami ilmu dengan baik. Syeikh Muhammad al-Jalali menganugerahkan gelaran “Mulla Said” kepada Syeikh Nursi ketika umurnya 15 tahun. Kepintarannya jelas apabila dapat menghafaz kitab usul fiqh *Jam‘u al-Jawami’* karangan Ibn Subki dalam satu minggu sahaja.

Sebagai agamawan yang komited dengan tugas dan amanah yang dijunjung, Tuan Hussain juga menerima ujian dan cabaran dalam menegakkan hujah dan prinsip agama yang dipegangnya. Berkaitan isu perselisihan Tuan Hussain dengan Haji Wan Sulaiman yang menjadi Mufti Kedah pada ketika itu. Akibat kelantangan menegakkan prinsip ilmu dan agama, Tuan Hussain telah dibuang negeri ke Pulau Pinang. Situasi sama juga berlaku kepada Syeikh Nursi, kelantangan beliau menegur Presiden Mustafa Kamal kerana mendokong aliran politik yang bercanggah dengan syariah Islam. Apabila kelantangan Syeikh Nursi tidak dapat dibendung, Mustafa Kamal berusaha menjauhkan Syeikh Nursi daripada mencampuri urusan politik kerajaan dengan membuat tiga tawaran menarik. Sama ada menjadi anggota parlimen atau menjadi Ketua Ulama atau dengan menjadi anggota Darul Hikmah dengan pelbagai kemudahan disediakan. Akhirnya, Syeikh Nursi menolak tawaran itu dan kembali mengajar di Van. Cabaran getir juga ketika mana pengaruh Syeikh Nursi makin meluas, Mustafa Kamal telah membuat konspirasi untuk menjauhkan beliau dengan masyarakat. Selama 27 tahun Syeikh Nursi di penjara dan dibuang daerah dengan alasan yang tidak munasabah.

Sumbangan kedua tokoh ini dalam pembangunan sistem pendidikan dapat diteliti apabila Tuan Hussain membangunkan pondok-pondok pengajian di utara tanah air dan sampai ke tahap menjadikan pondok-pondok pengajian sebagai sekolah aliran semasa. Dengan maksud, Tuan Hussain bukan sahaja ilmuwan yang hanya membuka dan mengajar ilmu semata-mata tetapi ingin menjadikan pondok-pondok yang dibina itu lebih ke hadapan dengan memiliki kemudahan dan insfranstruktur yang baik serta sistem pengajaran yang berkesan. Manakala Syeikh

Nursi membangunkan sistem sekolah yang menggabungkan ilmu dunia dan ilmu akhirat dalam bumbung pengajian yang satu. Suatu yang asing dalam sistem sekolah agama di timur Turki pada ketika itu. Secara praktiknya di sekolah kelolaannya di Van, sekolah Khur-Khur. Sehingga ke tahap menubuhkan sebuah universiti Islam di timur Turki yang diberi nama Madrasah al-Zahra' yang setaraf dengan Universiti al-Azhar di Mesir. Namun Madrasah al-Zahra' tidak dapat dilaksanakan akibat keterlibatan Turki dalam konflik Perang Dunia Pertama.

6. Penutup

Tuan Hussain Kedah dan Syeikh Badiuzzaman Said Nursi merupakan tokoh yang menyumbang kepada kecemerlangan ilmu dan pendidikan umat Islam di alam Melayu dan juga di Turki. Tuan Hussain Kedah melalui penubuhan institusi pondok yang tersusun. Pondok-pondok yang ditubuhkan itu berjaya ditadbir urus dengan baik serta melaksanakan sistem pengajaran yang berkesan sehingga mendapat sambutan ramai daripada pelajar seluruh Nusantara. Bilangan pelajar-pelajarnya dapat menandingi pelajar-pelajar yang belajar di sekolah kerajaan. Pada saat akhir perjuangannya, Tuan Hussain Kedah juga bercita-cita menjadikan pondok kelolaannya berubah menjadi sistem sekolah yang seiring dengan sekolah seperti yang dikelola oleh pihak kerajaan pada masa itu.

Sumbangan Syeikh Badiuzzaman Said Nursi diperlihatkan apabila beliau berjuang untuk meningkatkan sistem sekolah-sekolah umat Islam supaya lebih teratur dan memenuhi keperluan zaman secara praktiknya seperti sekolah kelolaannya Sekolah Khur-Khur, di timur Turki. Bukan itu sahaja, idea beliau ini dimanifestasikan kepada penubuhan universiti Islam yang diberi nama Madrasah al-Zahra'. Madrasah al-Zahra' ialah universiti yang setanding Universiti Al-Azhar di Mesir. Matlamat penubuhannya di timur Turki dapat menghapus kejahilan umat Islam di timur Turki yang berbangsa Kurdis khususnya sekaligus menjadi benteng kepada kedaulatan kerajaan Uthmaniyah di rantau itu.

RUJUKAN

- 'Abd al-'Aziz Barghouth, 2006. *Nahwu Nazariyah Islamiyah fi Tajaddudi al-Hadari, (Ishamat Badiuzzaman al-Nursi)*, UIAM: Gombak.
- Ab. Halim Tamuri dan Mohamad Khairul Azman Ajuhary, 2010. "Amalan Pengajaran Guru Pendidikan Islam Berkesan Berteraskan Konsep Mu'allim" dalam *Journal of Islamic and Arabic Education* 2(1).
- Abdullah al-Amin al-Nu'miy, 1994. *Kaedah Dan Teknik Pengajaran Menurut Ibn Khaldun Dan al-Qabisi*, terj. Mohd. Ramzi Omar, Kuala Lumpur; Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Ahmad bin Muhammad bin 'Abd Rabbah al-Andalusi, 1985. *Ta'dib al-Nasy'i'in bi adab al-Dunya wa al-Din*, tahqiq. Muhammad Ibrahim Salim, Kaherah: Maktabah al-Qur'an.
- Ahmad Yumni Abu Bakar, 2016. *Tuan Hussain Kedah Penggiat Sistem Pondok Di Malaysia*, Kuala Lumpur: Dewan bahasa dan Pustaka.
- Badiuzzaman Said Nursi. 2010. *Sirah Zatiyah*, terj. Ihsan Qasim al-Salihi, cet. 2, Kaherah: Dar al-Nayl li al-Tiba'ah wa al-Nasyr.
- Badiuzzaman Said Nursi. 2011. *Al-Maktubat*, terj. Ihsan Qasim al-Salihi, cet. 2, Kaherah: Dar al-Nayl li al-Tiba'ah wa al-Nasyr.
- Burhan al-Din al-Zarnuji, 2005. *Pelita Penuntut Terjemahan dari Risalah Ta'lim al-Mut'lîm fi Tariq al-Ta'lim*, terj. Muhammad Syafi'i bin Abdullah bin Muhammad bin Ahmad Rangkul Langgih Fathani, Kuala Lumpur: Al-Hidayah Publisher.
- Franz Rosenthal, 1997. *Keagungan Ilmu*, terj. Syed Muhammad Dawilah Syed Abdullah, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Hasan Horkuc, 2004. *Said Nursi's Ideal for Human Society: Moral and Social Reform in the Risale-i Nur*, Durham University, United Kingdom, (Tesis PhD, tidak diterbitkan).
- Ian S. Markham & Suendam Birinci, (2011). *An Introduction to Said Nursi Life, Thought and Writing*, England: Ashgate Publishing Limited.
- Ihsan Qasim al-Salihi, 2003. *Said Nursi: Pemikir Besar Abad ke 20*, terj. Nabilah Lubis, Jakarta: Penerbit PT RajaGrafindo Jakarta.
- Ishak Mohd. Rejab, 2016. Tuan Hussain Kedah Tokoh Sepanjang Zaman dlm. Abdul Rahman Hj. Abdullah, *Biografi Agung Syeikh Arsyad al-Banjari*, Shah Alam: Karya Bestari.
- Ismail Awang, 2016. Tuan Hussain Kedah Ulama Besar Yang Banyak Jasa dlm. Abdul Rahman Hj. Abdullah, *Biografi Agung Syeikh Arsyad al-Banjari*, Shah Alam: Karya Bestari.
- Ismail Salleh, 1996. Tuan Hussain Kedah dlm. *Biografi Ulama Kedah Darul Aman*, Alor Setar: Lembaga Muzium Negeri Kedah.
- Justin McCarthy, 1997. *The Ottoman Turks On Introductory History to 1923*. London & New York, Longman.

- Khalid bin Hamid al-Hazami, 2000. *Usul al-Tarbiyyah al-Islamiyyah*, al-Mamlakah al-'Arabiyyah al-Sa'udiyyah: Dar 'Alam al-Kutub.
- Mohamad Zaidin Mat, 2001. *Bediuzzaman Said Nursi Sejarah Pemikiran Dan Perjuangan*, Selangor: Malita Jaya.
- Mohamad Zaidin Mat, 2013. *Pemikiran Badi' al-Zaman Said al-Nursi Terhadap Dialog Peradaban*, Fakulti Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia (Tesis PhD, tidak diterbitkan).
- Muhammad Nuruddin al-Makki al-Banjari, 2009. *Martabat Ilmu Dan Ulama Serta Adab-Adab Menuntutnya*, terj. Fathan al-Hasyiri al-Manduri, cet. 3, Alor Setar: Pustaka Darus Salam.
- Muhammad Zahid al-Mullazkirdi, 1983. "Lum'ah Sari'ah min Khulasah Hayat al-Imam al-Jalil" dalam *'Ujjalah Muqtatifah min Aqlam Afadil al-'Ulama' al-Dakatirah fi Hayah al-Imam al-Jayl al-Ustaz Badi' al-Zaman Sa'id al-Nursi*, penyusun Muhammad Zahid al-Mullazkirdi, Beirut: Dar al-Afaq al-Jadidah.
- Raghib al-Sirjani, 2007. *al-'Ilm wa Bina' al-Umam Dirasah Ta'siliyyah li Dawr al-'Ilm fi Bina' al-Dawlah*, Kaherah: Muassasah Iqra'.
- Salik Ahmad Ma'lum, 1993. *al-Fikr al-Tarbawi 'Ind Khatib al-Bahgjadi*, cet. 2, Damanhur: Maktabah Layyinah li al-Nasyr wa al-Tawzi'.
- Sarwat Saulat, 1981. *Said Nursi*, Karachi: International Islamic Publishers.
- Sidek Baba, 2009. *Fikir Dan Zikir*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Sidek Baba, 2013. "Pengurusan Pendidikan Islami" dalam *Majalah Solusi*, Isu 56, Jun.
- Sukran Vahide, 1992. *Bediuzzaman Said Nursi The Author of the Risale-i Nur*, Sozler Publication: Turki.
- Yahaya Jusoh dan Azhar Muhammad, 2012. *Falsafah Ilmu Dalam al-Quran Ontologi, Epistemologi dan Aksiologi*, Skudai: Universiti Teknologi Malaysia.